

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Молим вас, немојте

Драгана В. Тодоресков

(одломак)

Касао, застао, с душом се растао
Мој верни коњ Риђан.
Певајући, Душан је поново оцивео синоћни утисак. Можда, прецизније, емоцију.

Јагри је утигнуо коњ...
Риђан?!
Па не знам како се зове, али знам да је мој тата био потресен.

Чуши то, у исти мах осетио и срећу и тугу. Срећу, јер вест није везана за њихов однос, а тугу због Риђана. Таквог коња није било у Сомбору. Волео је он свог Путка, али некако... Мислио је како не приличи свирцу да много времена проводи у стаји. Осим тога, презир и бес према оцу спречавали су га да развије пријатељски однос са Путком.

Мој проблем је у тиме што сам рано заволео тамбуру, рекао је Душану полуочајним гласом. И њу. Јасно, саосећајно је одвратио Душан, већ уморан од патетике и вина, нестрпљиво чекајући наставак приче. Присетио се породичне анегдоте: тетка из Славоније је стигла им је у госте и питала за Душановог брата, Ђуру. Шта студира, наравно.

Он је на Конзерваторијуму у Прагу, студира музику, рекла је поносно његова мајка.
Ех, шта тај рат учини од деце, рекла је тетка себно.

Елем, Миланова (дефинитивно га је под тим именом Душан призивао у сећању) прича је гласила овако: била је ноћ, њен отац је, по обичају, чекао Јагру. Требало је да га Јагра одвезе на воз за Станишић, где би судија извршио увиђај. Заправо, сви су знали, изузев судијине жене и ћерке: увиђаја није било, у Станишићу је живала млада и лепа докторка чији је муж, игром случаја, био лекар у сомборској болници и те ноћи био на дежурству.

Казуј, муштеријо, куд си намерио, у који желиш крај? Јагра је стигао, смркнула лица.
Касниш пет минута, рекао је судија, као да је Јагра укључен у истражни поступак.

Та шта се једите, гос'н судијо, стижемо на воз, одврати Јагра, али не лежерно, како је то обично чинио, већ некако осорно, свадљиво.
Баш да те видим!, обречну се судија. Ако закасим, ти ћеш бити крив!

Платићу ти!, процеди Јагра и нервозно зграби кајасе, а затим повика: Ђејеее!
Новчаник у страну, за душу Риђану Вечерас возим фрај...

Коњ се поче тегурати несигурно и тремо. Знао је Јагра да га мора ошинути корбачем, али то није учинио. Само за нијансу спусти глас и понови наредбу.

Коњ је кренуо. Али полако.
Судија поче да псује, да проклиње Јагру, називајући га неспособњаковићем, пијандуром и вандрокашем.

Јагра је седео мирно, као да речи нису допирале до њега. Гледао је у неку замишљену тачку и ћутао.

А затим рече:
Знао сам...
Шта си знао?! хистерисао је судија.
Да ће синоћ... Сањао сам... А и по њему се видело...

Неспособна будало!, протрера се судија тако да је пар гостију из Касине изашло напоље да види о чему се ради. Био је ту и отац нашег челисте, и, истине ради, није крио осмех на лицу. Желео је да притрчи и понуди своје услуге, али, опет, био је сувише поносан да би повезао муштерију која га већ годинама, наочиглед свих колега, избегавала.

Јагра је сизао.
Знао сам, поновио је, сада већ плачним гласом. Никад више нећу имати коња ко Риђана.

Мук. А затим људи почеше да прилазе фијакеру, да загледају животињу. Не, то није био Риђан, иако је имао сличну боју длаке. Ко је добро знао Риђанов паметни поглед, могао је

одмах да примети разлику.

Судија је сизао са фијакера, готово се затетурао и ушао у Касину. Поручио је дупли вињак и попио га наискап. Сад му више није био важан ни ни Станишић, ни лепа докторка која га чека... Не, само је седео и тупо гледао испред себе.

Јагра је стајао испред Касине и плакао. Како?! Када?!, упита Паја.

Синоћке сам касно повезао једног госта, није чак ни далеко живио. Ал' видило се да Риђану није добро, видило се по касу његовом. Кад сам истоварио муштерију, пошши смо кући. Знао сам да неће изићи на добро. Срушио се две куће пре наше. И тако ме тужно поглед'о пре нег' што је испустио душу...

А овај оде, тог сам данас пазарио у Сивцу, и канда се нисам усрећио.

Само то је рекао. И сео на фијакер узео кајасе у руке и викнуо, али не громко, како је раније чинио, него некако промукло: Ђејеее!

Људи су полако почели да улазе у Касину. Судија је и даље седео и пио. На крају, замоли уљудно Пају да га повезе до куће.

Да ли су нешто причали успут, она није знала да му каже. Биће да су, занемели, пустили своје мисли да несметано теку.

Ето, тако је било. Сутрадан ми је отац све потврдио, завршио је млади човек причу док су му очи сузиле. И позвао још једну тугу.

Зашто си, старино, под овим орахом, бацио зоби длан?, питали су тамбураши. Душан је спремно дочекао:
Хеј, ту је станица, последњи пут је ту застао мој Риђан.

Трајао је концерт још једно пола сата и Душан је осетио да посустаје. Па бис, па честићања, па разговори и фотографисања, интервју за ТВ Новости. Испео је три чаше воде и полако кренуо на првом паркираном таксију.

Одједном, осети нечију руку на рамену. Милане, рече збуњено Душан... Хвала за причу.

Та не захваљујте, била ми је част да је испричам Вама.

Тада се сетио:
А девојка? Шта је било са њом? Да ли се удала? Вратила се у Сомбор да се стара о родитељима. Није завршила факултет, ради у банци, на шалтеру. Не, није се удала...

Виђаш ли је?
Не, не идем у Сомбор, немам тамо више никога. Сви су моји помрли... Прави сам Београђанин сад, покушао је да се нашали.

Па зашто је не потражиши?
Знате, Душане, ја не верујем у приче са срећним крајем.

Тако и изгледаш, помисли Душан. И уђе у такси махнувши.

А затим, као да га је неко подсетио, отвори прозор и рече: Певај Фијакеристу. Кад год си у прилици. Она ти савршено одговара.

Таксиста је рекао Живанову адресу. Касно је, али можда га затекне будућг. Ништа не мари и ако спава, пробудиће га. Мора ову причу поделити с њим.

Могу ли макар да Вам платим такси, упита челиста?

Немојте, молим Вас. Таман посла, рече Душан.

Е па, хвала Вам на свему... Видимо се... Богзна да ли се видимо, помисли Душан. И негде, имајући онај инстинкт који га не вара, помисли:

Не, нећемо се срести. Умиру коњи, камо ли људи.

ИНТЕРВЈУ: МИЛАН ОРЛИЋ, КЊИЖЕВНИК

Отмено је волети поезију

У прошлогодишњој књижевној продукцији истакнуто место заузела је студија др Милана Орлића „Одбрана и претпоследњи дани“ састављена од изабраних његових научних радова из области књижевности, уметности и филозофије, све као резултат двадесетогодишњих истраживања и проучавања тенденција у новијој српској књижевности. А недавно је у Москви објављена двојезична, српско-руској Антологија српске поезије, у којој су заступљене и Орлићеве песме.

● **Ако је суштина уметности у слободи, да ли данас једино поезија – част изумецима из других књижевних форми – истрајава на том путу?**

— У централном делу Москве, у Дому Ростових, 23. маја је одржано „Вече српске поезије“, у Поварској улици, у дворцу који је припадао рођацима Лава Толстоја, породици Бобе-Кочичов, описаном у роману „Рат и мир“. Том приликом је представљена Антологија српске поезије из чувеног серијала „Словенска поезија XX-XXI века“, објављена октобра 2023. у едицији „Из века у век“ која броји више од десет Антологија поезије словенских народа. Аутор пројекта, главни уредник и један од преводилаца је Сергеј Главјук. Моје

и преводе моје поезије, прозе и есејистике, стекао сам слику о стварном стању. И оно није ружичасто. Најпознатији роман јединог нашег нобеловца Иве Андрића „На Дрини ћуприја“, на пример, у неким од најважнијих светских библиотека у којима сам имао лични професионални приступ, за десет година ниједном није позајмљен на читање, због чега је - не из политичких разлога - склоњен са полица у библиотечки депо. Милорад Павић је у свету једно време важио за култног писца да би га та иста европска професорска тзв. елита, из политичких разлога, практично екскомуницирала из академске рецепције. У исто време, аутори неупоредиво мањег значаја из слабије утемељених и мање развијених књижевности од српске, доживљавали су више десетина издања – имена нису битна – што је такође последица одређене политичке воље и намере. Уз то, од предумзљивости и снажљивости аутора, подршке окружења, као и бројних других фактора зависи судбина сваке преведене књиге. Ова непобитна сазнања лако је поткрепити емпијским истраживањима и доказима, ако неко има времена да их обави и пара да их пише.

● **Ваш причо-роман „О не/стварном“ (1987), оцењен је као једна од најбољих првих књига тадашње књижевне сцене. Већ њоме потврђујете начело да је права авангарда увек укоренења у традицији.**

— Причороману „О не/стварном“ је припала прва награда на тада најважнијем конкурс за прву књигу „Књижевне оmlадине Србије“ и објављена је у чувеној едицији „Пегаз“. То је књига прича која прераста у роман који се расклапа у књигу прича, поступак који је пре мене у српској књижевности користио једино Пекић. Била је и остала новум и „апартна појава“, како је запазио један критичар. Израсла је из искуства српске и европске авангарде као и из личног старалачког идиома. Тираж је распродао, убрзо по објављивању. У међувремену се књижевни и друштвени контекст променио. Поред осталих, осим књига песама, објавио сам и мали поетски роман, магиско-реалистичку бајку за одрасле „Моно у поларној ноћи“ (1992). У припреми је нови роман. Као и за сваки други жанр, рачуна се једино квалитет написаног.

● **У којој мери Вашу позицију у свету књижевности описију стихови из мени култне песме „Недостойно Вечног Овидија“: Стојим, усамљен као Боб Дилан, на тешкој киши: ни потопљен ни очишћен. Прочишћен, можда, мало...**

— У књижевности, као и у политици на пример, самосвојност је најскупа. Колико је само висока цена самосвојности савремене српске државе! Планета постаје све неудобнија за живот. Из глобалног села прераставаши у глобални живи град мртвих (не зомбија), цивилизација и култура, па и поезија, хоризонти лепоте, истине и смисла, на ивици су катастрофичког пада. Упорно се разарају све вредности. Песничка реч, као насупрот људској потреби, потпуно је скрајнута и потиснута. На све то треба додати затворене групе које не виде даље од свог личног или групног интереса. Каква би онда могла да буде позиција истинског песника у таквом свету?

Мирислав Стајић

Истрајавамо

● **Као уредник у панчевачком „Малом Немцу“ и часопису „Свеске“ у први план стављате квалитет. Да ли то и како препознају читаоци?**

— Само се квалитетом бавимо, ауторски, уреднички и издавачки. Дух времена није наклоњен таквом приступу. У сарадњи са читаоцима, истрајавамо.

песме превео је Александар Осокин. Предговор је написала Ала Шешкен, професорка на катедри словенске филологије на Московском државном универзитету. Реч је о допуњеном и проширеном издању Антологије из 2003. Част ми је и задовољство да сам заступљен у обе Антологије, међу више од 80 песника, од, на пример, Стевана Раичковића, Миодрага Павловића, Ивана В. Лалића до млађих аутора. Један од мојих стихова, у песми „Писмо непознатој читатељици“ каже: „Љубав према прози је сасвим природна, али волети поезију, отмено је“. Нема ни једног озбиљнијег прозасте који у биографији не истиче да је објављивао поезију или да је „песник који пише прозу“. Поменута чињеница говори скоро све о значају и вредности песничке речи као краљице књижевног стварања. Остаје да се види на који начин и по коју цену ће се, у доба дигиталне културе и вештачке интелигенције, поново изборити за тај статус. Ако се избори. А то питање није ствар искључиво односа песничке слободе и комерцијализације.

● **Које је место српске књижевности данас у светском литерарном контексту? Том темом директно се бавите и у књизи „Одбрана и претпоследњи дани“.**

— Књига говори о статусу савремене књижевности и уметности, филозофије и културе у целини и њиховим односима, врховима пре свега српске али и европске и светске литературе уопште. Реч је о изабраним радовима које сам на међународним научним конференцијама излагао а потом и објављивао у часописима на три континента и на три језика, у периоду од 2007. до 2018. године. Радови су обједињени темом краја и смрти књижевности колико и императивом њене обнове. Упућени у ову тему кажу да је мало коме у Србији то пошло за руком. Захваљујући тим истраживачким увидима, праћењу објављивања књига превода српских али и аутора из региона, укључујући

ЧАСОПИСИ

Нова мисао

(Културни центар Војводине „Милош Црњански“)

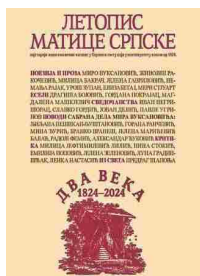
Окосницу овог броја „Нове мисли“ чини мини-тема о „женском“, али не са идејом да се, како појашњава уредница Жаклина Дувњак Радић, анализира колико је уметница излагало у галеријама и музејима или колико је књижевница добило значајне награде. У фокусу је заправо било промишљање о томе где се налази „женски принцип“ у савременој уметности и култури, 80 година након освајања (теоријске) слободе за женско самообликовање идентитета за које су се залагале филозофикиње Хана Арендт, Симон де Бовоар, Ајн Ранд и Симон Вејл? На фону ових општих питања о „женском“ и самоидентификацији, настали су текстови о неким значајним уметницама и њиховом односу према свету у којем су живеле, у којем живимо и у којем ћемо можда живети – есеј Владиславе Гордић Петковић о Дорис Лесинг, најстаријој добитници Нобелове награде, текст Настасје Писарев о Урсули Левин и њеним визијама алтернативних светова, осврт Љиљане Никић на заборављену Драгу Гавриловић, као и текстови о представи „женског“ у уметности и култури: аналитичко-синтетички текст Лидије Васиљевић о митској представи сирене, критички осврт Владимира Сумине на женске ликове у холивудском филму, импресионистички доживљај чилеанских жена-чаробница Наташе Кнежевић. ...

Објављен је јунски број „Летописа Матице српске“ (год. 200, књ. 513, св. 6) у којем су у сталној рубрици „Поезија и Проза“ објављени прилози: Мира Вуксановића, Живојина Ракочевића, Милице Бакрач, Јелене Гавриловић и Немање Рајака, те преводи поезије Уроша Зупана, Елизабете I и Мери Стјуарт. Рубрика „Есеји“ доноси текстове Драгише Бојовића о Владици Николају, Гордане Покрајац о Игњату Ђурђевићу и превод текста Магдалене Машкевич о редифинисању канона и универзалном смислу поезије земаља Медитерана. Тема рубрике „Сведочанства“ су текст „Матица српска јуче, данас, сутра“ Ивана Негришорца, дневнички записи Славка Гордића и Павла Угринова, те прилог Јована Делића о Ђорђу Нешићу, добитнику награде „Бранко Ђопић“. Рубрика „Поводи“ посвећена је Сабраним делима Мира Вуксановића кроз текстове Љиљане Пешикан-Љуштановић, Горане Раичевић, Мине Ђурић, Бранка Вранеша, Јелене Марићевић Балаћ, те Радоја Фемића и Александра Ђуковића.

Летопис Матице српске

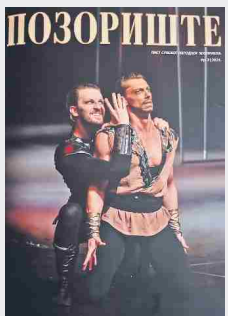
Објављен је јунски број „Летописа Матице српске“ (год. 200, књ. 513, св. 6) у којем су у сталној рубрици „Поезија и Проза“ објављени прилози: Мира Вуксановића, Живојина Ракочевића, Милице Бакрач, Јелене Гавриловић и Немање Рајака, те преводи поезије Уроша Зупана, Елизабете I и Мери Стјуарт. Рубрика „Есеји“ доноси текстове Драгише Бојовића о Владици Николају, Гордане Покрајац о Игњату Ђурђевићу и превод текста Магдалене Машкевич о редифинисању канона и универзалном смислу поезије земаља Медитерана. Тема рубрике „Сведочанства“ су текст „Матица српска јуче, данас, сутра“ Ивана Негришорца, дневнички записи Славка Гордића и Павла Угринова, те прилог Јована Делића о Ђорђу Нешићу, добитнику награде „Бранко Ђопић“. Рубрика „Поводи“ посвећена је Сабраним делима Мира Вуксановића кроз текстове Љиљане Пешикан-Љуштановић, Горане Раичевић, Мине Ђурић, Бранка Вранеша, Јелене Марићевић Балаћ, те Радоја Фемића и Александра Ђуковића.

Позориште

(Српско народно позориште)

У новом броју најстаријег театарског часописа у нас фокус је стављен на одјеке драме „Свет могућности“ у режији Хариса Пашовића, те најави две нове продукције: „Искупљење“ Бранимира Шћепановића у режији Вељка Мићуновића, те „Балканске лепотице“ Ласла Вегела у инсценирању Андраша Урбана. Опера пак најављује сусрет са опером „Демони“ Антона Рубинштајна, која никада до сада није извођена на сцени СНП-а, те нарочиту пажњу посвећује редитељу Александру Николићу, кроз разговор који је с њим водила Ивана Илић Киш. У свету балета фокус је на „Отелу“, сценском читању чувене Шекспирове трагедије, које потписује Крунислав Симић.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Порто (3)

Сава Дамјанов

мај, 2024.

Надомак простране Градске библиотеке и барокне Катедрале (са фасцинантним видиковцем на кровове града), налази се зграда чија спољашњост не наслеђује своју унутрашњу чудноватост. На том простору до 18.

века био је бенедиктински манастир, који је тад изгорео али је и обновљен током 19. века. Ипак, тадашњи португалски владар 1900. године донео је одлуку да се сакрални објект поруши јер је - с обзиром на развој модерног саобраћаја - било практичније да главна железничка станица буде у самом центру града, близу пијаца, радњи и саме реке која је још увек била фреквентна и важна транспортна путања. Одлука поросвећеног владара, готово невероватна за једну изразито католичку земљу-а богме и за православно-хришћанске...

Да би се сачувало у историјском памћењу оно што се тамо налазило раније, станица је добила назив Сао Бенто (тј.Св.Бенедикт): и заиста, она своје име оправдава великим улазним холлом који више личи на уметничку галерију него на место где се купују карте за воз или чека његов поласак. Витражи на прозорима и стакленим излатима ка перону, раскошне аркаде и врхунски естетизоване плафоне уз незаобилазне асулужосе који прекривају зидове и комбинују приказе исто-

рије саобраћаја, историје Португалије и етнографских призора свакодневног живота. Амбијент који улива страхопоштовање али и непријатан осећај да је на таквом месту возна карта, сасвим логично, ближа цени карата за најлуксурније авионе о крузере него ономе

што нормалан смртник себи може да приушти. Вешта замка или ефектна игра контраста, али карте за оближња места (30-70 км удаљена) плаћају се готово исто као и градски превоз а сами возови ни изблиза не подсећају на савремене ајкуле које на шинама јуре нестварно брзинама већ више на романтичну железницу којом смо углавном у време СФРЈ одлазили на море...Циљ мог путовања био је Гимараиш, прва престоница Португалије из раног средњег века у којој - како су ми ретки њени посетиоци! - време као да стоји у добу када је настајала...

Чим сам се приближио срцу овога градића и ушао у његове улице које воде ка трговима и замку-дворцу и које време заиста тек да је благо дотакло (или уопште није), схватио сам: ОВО је прави амбијент за Харија Потера свеколику фантастику са шармом средњовековне мистике (више но прецењена а ипак лепа књијара Лело)! Овде се почетком 12.века млади Алфонс I крунисао након добијене битке против своје мајке и њеног љубавника ко-

ји су такође претендовали на владавину. Гимараиш нема центар - осим ако мештани с времена на време тако назову неки од безбројних мањих и већих тргова - али су сви поменути тргови или обрасти или опкољени правим ботаничким баштама на чијим клупама подједнако уживају млади заљубљени парови и стари-старице у позним годинама који се једна крећу: фонтане, водоскоци и кривудасти урбани путевци као да су део природе а не творевина људских руку, што се може рећи и за необично структурирана дворишта, готово заумне занатске радње, послатичарнице, рестораниће. Најзад и сама краљевска палата (дворац-замак) део је истоветног контекста, као и Sao Miguel Capela do Castelo (црквица св. Михајла) где је крштен Алфонсо I, Необично да овај кастил и краљевска резиденција хиљаду година стара није окружена фортификацијом већ парковима и манастирима, црквама...Можда је лепота ипак моћнија од оружја?! Не зову овај градић без ралога КОЛЕВКОМ Португалије, као ни Порто њеним посебним, аутентичним океанским бисером...

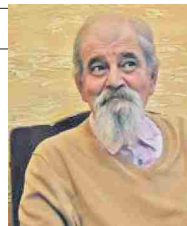
Какогод било, од колевке до бисера шина вас води рајским природним пределима (опет нетакнутим грађевинско-мафијашким пројектима) па реклох себи:ако поново обамо дођеш, и из Порта креш колима ка Гимараишу и оближњој Браги уз барем једнодневно заустављање у сваком успутном градићу и сеоцету... ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Камено памћење прочитаног

„На врхунцу безнађа“, Емил Сиоран (КОВ, Вршац, 2023)

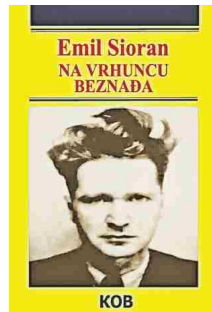
Пише: Милан Р. Симић

Од почетка читања Сиоранових есеја дограде нас тешке његове мисли које нас о(не)свешћују, опијају и нагло трезне, мисли које нас уверавају у огромну снагу писане речи, мисли из којих се да исцедити свеукупна психологија човека затеченог у несмисаоности између живота и смрти што јесте за све нас једина права стварност која нас, готово без предах, гуши. Стварност? Једино је уметност изнад стварности, тврдио је Ниче (главна Сиоранова лектура на студијама била су Ничеова дела). Када је тако, преостаје нам да се уздамо у уметност и у Сиоранову филозофску причу **сведочницу** о оном што се и иначе не прича много. А Сиоран је умео и хтео баш о томе да прича, пише. На нама је да тежину Сиорановог књижевног и филозофског израза вагамо свако на свој начин. Да једни друге „дозивемо“ његовим промишљањима, не да се одбијамо све знајући да је његово размишљање *простор* где мењају места сенка и онај чија сенка јесте (да, животу је сенка сама смрт). Тада је први и последњи смисао његовог филозофског опажања – препуног „дивљег презира“ (П. Крду) - да се врати на свој почетак у пуном замаха. А то време између враћања Сиорановог опажања себи самоме, то јесте време нашег читања и каменог памћења прочитаног. Памћења опажања у којима немогућност живљења, страст апсурда, предосећања краја и агоније, очајање, меланхолија, ватрено прочишћење, магија и фаталност, одрицање, култ бескрајног, сатански принцип патње (Сиоранове „темице“) пристају једна уз другу, смештају се једна у другу – крупњају. Просто је. Схватање која траје у читању претварање је у наше памћење, претварање у наше памћење јесте враћање Схватања која траје у читању. Јер, Сиоран јесте мислилац који нема равнодушне читаоце, филозоф кога хоће само тешка питања. Зато се његови филозофски мисаони драгуљи добро извајају пре него што ће се разговарати или писати о њима. Како од писца, тако и од нас написано или изречено мора да буде без грешке.

У збирци *На врхунцу безнађа*. Најпре се мора истаћи да Сиоран у овој, иначе својој првој књизи, као централно питање филозофије истиче Очајање и Безнађе. Како? Као највиша искуства наших постојања. Сиоранове реченице, по правилу веома сложене, богате и препуне тешких, али бираних речи. А баш те тешке и биране речи и чине његове моћне речени-

це које нам помажу да схватимо: то и јесте врхунац његове посебне и јединствене филозофије без парњака. Само такве моћне реченице и могу непрестано да одржавају захтеван филозофски израз. Да будемо још јаснији. Баш моћне реченице и јесу оно што снажи особено Сиораново писање. Филозоф је, дакле, зналачки изабрао модел сопствене критичарске оштрине („дивљи пркос“). Та његова моћ, вальде је тако, и припада само филозофима који пишу из опсеције – *Ја немам идеје, већ опсеције. Идеје може имати свако. Оне никога нису уништиле.* - и нимало не чуди што Сиоранове моћне реченице дају плодове за које мирне душе можемо да кажемо како су баш они језгро потпуне јасности после које неизбежно следи наше камено памћење прочитаног. Јасности, дакако. Надпитање је: смисао, кроз њега се провлачи и чини га безодговорним Очајање и Безнађе и то у својој највишој манифестацији, све нам се чини најизраженијом у есејима *О смрти и Меланхолија*. Очито давање примата Небију над Бићем. Признаћете, вредно презира (према Смислу), животном ужасу коме смо изложени, агонији коју је изнедрило неизбежно долазеће непостојање. Тако је било у Сиорановом доживљају, тако је и у доживљајима - наравно, искуства су искључиво индивидуална - многих од нас у тренуцима када нас немилице муче питања без правог одговора. Нема наде, знамо једини могући исход. Ватра живота се гаси, када се угаси, тек остаје да гори наша немоћ у вечности. Биће да је та немоћ у вечности једини наш могући будући облик. До тада, Очајање и Безнађе, и ништа. Јер, у извесном смислу, писати о књијама филозофа значи ући и остати у њиховом лавиринту уз малу нелагодност јер смо сигурни да излаз из таквог лавиринта не постоји, да ћемо у лавиринту, али само у њему, отклонити сумње пред необјашњивим и пред (не)сазнањивим, и ако и успемо, остаће закључана у нама то је оно што се не дели ни са ким. Шта нам преостаје? Да живимо „лепо“ не верујући у живот после смрти. Наравно, трагично осећање живота остаје присутно, као и свест о томе да нас неће бити, али одупримо се што више можемо тој нелагоди живљења. Ако је тако, а јесте, онда нимало не чуди да у трагању за собом налази се само оно што се током тражења „створи од себе“. Наравно, на вама је. И да не заборавимо. У есеју *Сатански принцип патње*, Сиоран записује: *Колико ме нервних ћелија кошта свака ћелија, свака мисао? То је прво питање које треба да постави себи сваки егзистенцијални и органски мислилац, мислилац у животу*. Поставите и ви себи ово питање, речеи се са садржајем ове књиге стећи ћете право на њега.

КОВ

ПРИЧА О КЊИГАМА

Изгубљени светови

Пише: *Ђорђе Писарев*

Иза-тамо-већ-неке-завесе крију се изгубљени светови, заједно са својим можда и заувек изгубљеним јунацима, али и временом у коме се прича одвија. Овакве ствари се у литератури могу одвијати на различите начине, а "најчистије" и најверљивије је када је у питању (научна) фантастика, али и то може да се подели на више модела. Један подразумева, једноставно, радњу измењену на неку већ планету, као што се то дешава у роману "Соларис" Станислава Лема где стиже јунак-астронаут, хитнут са Земље, да би се тамо бавио фантамомима из сопствене подвести, или као у не тако давно написаној и објављеној трилогији "Луна" Ијана Мекдоналда, где је веродостојно описан живот на Месецу, све са суровим клановима и далеком носталгијом за животом на матичној планети (Земља) која се лагано али неумитно гуши у глобалној загађености, недостатку ресурса и превеликој популацији.

Друго модел је међу модерним ауторима научне фантастике можда још и већи изазов: алтернативна стварност: шта би било да су се неки од кључних историјских дођаја одвијали на другачији начин? Можда и најупечатљивији и најквалитетнији репрезент ове "потраге за изгубљеним световима" је Филип К. Дик са антологијским романом "Човек у високом дворцу", где је стварност романа прилагођена новом историјском сценарију у коме је полазиште да је Други светски рат окончан победом Трећег рајха и потпуним поразом савезничких снага. Можда је још лудичнији Диков роман "Убик" у коме су детаљи маштовитији, у роману у коме јунак ухваћен у (не)заустављив повратак у времену лети у млазњацима, да би му се лет окончавао у дво-моторцима са елисом, а градови и храна, продавнице и људи мењају се у складу са брзином којом пропада кроз време. Драстичан пример је и "Небески струн" Урсуле Легвин, у коме јунак кроз снове мења стварност, па је свако буђење као ноћна мора јер је стварност у толикој мери променена да су изгубљени јунаци из дојучерашње стварности изгубљени заувек. Мајстори-писатељи епске фантастике, са свим својим већ по обиму карактеристичним делима која се простиру на импозантном броју страница који се мери не бројком од пар стотина, него бројевима који дубоко за-

диру у хиљаде, смештају јунаке, догађаје, заплете и псеудоисторију у имагинарна, тзв. митска времена, а магија и мач делују и задају ударце не обазирајући се на прошлост или будућност која се шири углавном наставаљајући бескрајно радњу у оним епским сагама које су успеле да заведу љубитеље нарације опсесивном радњом која истрајно тражи наставак приче, баш као што то чине и тв серије у којима јунаци бивају "лостирани" (појам измишљен за потребе овог текста, направљен по имену једног од таквих продукта, серије "Лост"). Митски светови (и митска времена) су незаобилазни и у тзв. официјелној књижевности, па су тако настали и висококвалитетни томови Толкиновог "Господара престенова", али и у делима наших савременика (прошле године објављени роман Илије Бакића "Краут или саће").

Читав низ аутора – романа остали су запамћени као приче које воде у паралелне светове: треба ли уопште и помињати магију имагинације у "Чаробњаку из Оза" Френка Баума, "Алиси у земљи иза огледала" Луиса Керола, "Путовања у средиште Земље" Жила Верна, или франшизе о Нарнији К.С.Луиса где се врата за изгубљени свет крију у орману. Па, чаробњачки свет Јоан Рулинг у књигама о Харију Потеру: у Хогвортс се стиже се кроз димензионалну баријеру зида на железничкој станици, а просторно-димензионално-временски кључеви за пренос путем портала разбацани су дијем признате стварности (старе ципеле и сл). И Стивен Кинг, вешти мајстор не само хорора и радњу уме да сместиу светове изгубљене у паралелној стварности ("Мрачна кула", "Талисман").

Ипак, будимо реални: је ли заиста нужно да ствари именујемо тако дословно и буквално да бисмо појаснили феномен изгубљених светова и јунака, изгубљеног времена? Зар нису већ изгубљени јунаци што живе у изгубљеним световима (и изгубљени у времену) већ самим тим што су смештени у књиге и свих осталих писаца без обзира каквој стварности и каквом "назначеном" времену припадали? Зар Кафкини јунаци егзистирају у реалном свету, зар су протагонисти "Смрти у Венецији" Томаса Мана укотвљени у "правој" Венецији, зар је ситуација у којој Прустов јунак покушава да пронађе време стварно? Уколико читаоци желе да пронађу изгубљене светове, морају да зажмуру на једно око, морају да (по)верују писцу и тако ће пронаћи и споствене изгубљене светове, сачувати сопствено време која лагано истиче. Или је већ истекло. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Уметност речи

Валентина Чизмар

из рукописа

Уметност речи је дубља од њене непосредности, а реч - сврха и свакодневнице

насушна је потреба дијалогичној души, која не ћути ни кад тело спава. Реч у прагми, окосница је живота као против-отров лутању.

Реч уметности није што и уметност речи или метафизика језика, а метафизика речи никад *слово* практичног *физиса*.

И не постоји несаопштивост речи, само реченица. Оне су као огрлице или украси у башти твог сејача смисленог плана, на добробит будућности.

Речи су ноте, које језик сплавом превози до чулнога тела, што све чује. Око у њима препознаје слику, ум - представу за публику своју, у којој пребивају и ближњи.

Рећ говориће оно што мисао да сакрије хоће, у магновењу нејасног језику. А све ради игре, у којој да подреди човека хоће.

И на крају питање стоји: како да господар кормила свог језика будеш, у којем кућа мирише на завичај и поља засађеног дрвећа разноврсног твог воћа?

Да би себе одбранио од свирепости језика изпремештаног, он се одомаћује и разбуђује у језику уметности као симболу Духа, па кличе и кличе, славећи живот, кроз право Слово и таласе његовог жубора.

ПОГЛЕД НА САВРЕМЕНУ ЖЕНСКУ СЛОВАЧКУ КЊИЖЕВНОСТ (1)

Тиха феминизација

Зденка Валент Белић

Након својеврсне ренесансе крајем прошлог века, словачка књижевност у новом миленијуму бележи за овај културни контекст несвакидашњи квалитативно-квантитативни успон који се последњих година испољава као велики број нових имена и квалитетних наслова. Иако су подједнако присутна оба пола, чини се ипак да је тај процес обележен благом феминизацијом ове уметничке области.

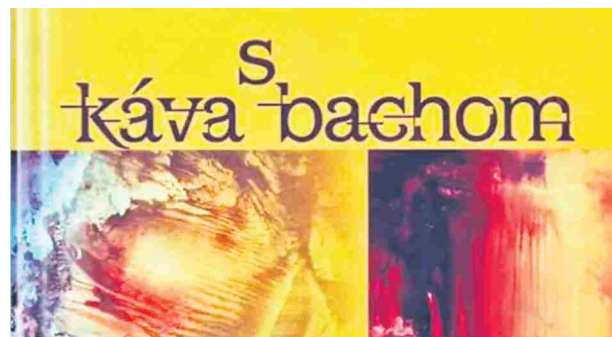
Пре свега треба поменути водећу представницу савремене словачке прозе **Етелу Фаркашову**, којој је на српском језику до сада изашло више књига – романи *Сценарио*, *Часови летења* и *Догодило се*, кратка проза *Кафа са Бахом*, *Чај са Шопенхауером* и збирка песама *Лишће на ветру* а која подједнако плени и као песникиња, есејисткиња, критичарка, али и филозоф. У прози се фокусира на тему суптилне женске психе, породице и генерацијских односа, првенствено на однос мајке и ћерке неретко кроз призму болести, немоћи и умирања. Док у роману *Сценарио* приказује сопствено старење, у роману *Догодило се* пише о умирању мајке коју негује ћерка а у *Слашавању света* по Г. приказује мајчино старење о душевно болесној ћерки.

Иако је превода Етелиног дела релативно доста, српском је читаоцу доступан фрагмент њеног обимног дела и то је штета. Ту пре свега мислимо на стручну монографију *Теорија спознаје и есејистичке књиге Живот као разговор, Етиде о болу и други*

есеји и бројне друге у којима са епистемолошког аспекта сагледава широки спектар међуљудских односа и феномена, акутних проблема савременог појединца и друштва, али и ужа теоријска питања попут односа филозофије и уметности.

Тиху хроничарку Европе, **Ирену Брежњу** из Базела која пише на немачком, Словаки сматрају својом ауторком. Често се бави темом људских права и отпора историјској амнезији, а с обзиром да је у егзилу од 1968. године, тема емиграције јој је веома блиска, тако да се у мањој или већој мери појављује у свим њеним делима: *Псоријаза*, *моја љубав*, *Течни фетиш*, аутобиографски роман *На кокошним крилима*, *Незахвална странкиња Запажања емигранткиње* и књига ратних репортажа из Чеченије *Вучице из Серноводска*. До сада није преводена на српски.

У ред савремених словачких женских прозних класика, која такође још увек нема своју књигу на српском језику, спада **Јана Јурањова** која спада у ред представница феминистичког књижевног дискурса. Врло успешно руши традиционалне родне стереотипе и митове, те са дозом здраве ироније скида маске значајних словачких историјских личности и псеудоинтелигенције. Отворено се изражава о највећим проблемима новог миленијума детерминисаних пре свега полним трансгресијама, полемиче са увреженим моралним ауторитетима. На српском језику је заступљена у антологијама *Нова словачка драма* и *Црна боја радости*, али и њене књиге заслужују превод: *Зверњак*, *Мреже*, *Страдање маторог мачка*, девојачки романи *Само цура*, *Мехурићи*, *Бабета иде у свет* и *Вештице из Нове Бабе*, као и драмски комади *Чиније сребрне*, *посуде одличне*, *Тема Мајаковскиј* и *Саломе*.

Генерацијски блиска претходници **Беата Балогова**, позната је као главна уредница највећег недељног СМЕ, тек недавно је написала први роман *Корњеља*. Препознат је као изузетно дело, које спаја елементе магијског реализма и дубоко укоренење породичне приче а у ком се преплићу судбине жена наслеђују име као симбол снаге и независности. Ова прича о моћи приповедања и преношења знања и вештина има снагу породичне саге о издржљивости женског духа и својеврсна је историја приватног живота.

За разлику од ње **Моника Компањикова** је код нас позната и од раније по новели *Бела места*, а ових дана поново је актуелна захваљујући роману *Пети брод*, који не само да је награђен најпрестижнијом словачком књижевном наградом, већ је по њему снимљен и филм, такође успешан између осталог и на берлинском фестивалу. Моника је ауторка и других књига: *Место за самоћу*, *На сутицању*, за децу *Дубокоморске приче*, *Где је Естер Н?*, *Крај света* и *шта је за њим*, *Капи на камењу* и књиге популарне психологије *Умеће блискости*. Компањикова проза плени вештином да о суровим појавама пише крхко, са снажним смислом за визуелни и поетичан детаљ.

СЛУЧАЈ СЕНЋАНСКОГ МАЂАРСКОГ КАМЕРНОГ ПОЗОРИШТА

Водостај Тисе у порасту

Пише: Светислав Јованов

Током прошле недеље недвосмислено смо се осведочили да је на нашој позоришној мапи рођено ново, оригинално жариште позоришне енергије: његов назив гласи Сенћанско мађарско камерно позориште (Зенгаи Магуар Камарасзінхаз), а његова „уметничка мајка“ и особа најзаслужнија за његов пошват је глумица и редитељка Кинга Мезеи.

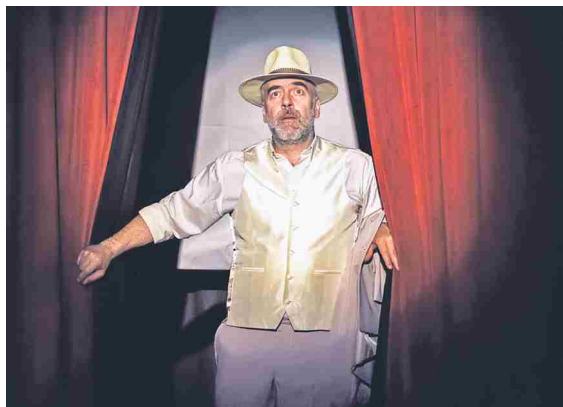
Наиме, током четвородневне (19-22. јуна) смотре својих рецентних достигнућа, коју је Сенћанско мађарско камерно позориште уприличило за своју публику и заинтересоване госте, сваки иоле искуснији пратилац домаћих позоришних прилика могао се уверити у две ствари. Прво, колико је тешко успоставити висок театарски уметнички ниво у једној средини скрајнутој од великих центара, а уз то и језички

свакако означава „Хладан сутон“, представа коју је, на основу стихова Јаноша Сиверија и слика Јожефа Бенеша, режијала Кинга Мезеи. Градећи дионизијску напетост између ликовног и музичког као наличје (аполонско) напетости између интимног и општесветског, Мезеијева је глумцима, пре свега Золтану Девајиу и Тамашу Хајдуу, отворила провокативан простор за дочаравање Сиверијево „динамиташке“ биографије.

Супротни програмски пол смотре, баврем за потписника ових редова, означава „Растргните ме“, представа коју је према делима Иштвана Домонкоша, такође поставила Кинга Мезеи. Преплитање пустиловног замаха и натуралистичког детаља, егзотичних миљеа (Јадран) и ликовна а ла Буковски (тезгарошки бенд), тако типично за Домонкошову прозу, редитељка је суптилно отворила једним кораком уназад: „ретро“, али са дозом ироније, у којем се, као предводници уиграног тима, ипак најбоље сналазе Јудит Веребеш и Габор Месарош. Јудит Веребеш бриљира и као Маша у представи Чеховљевог „Галеба“, у режији Чабе Киша, а не мање

сјајни су Кинга Мезеи (Аркадина) и Арон Силађи (Трелпљев), док мајсторство Арона Балажа - спој Сорина и Дорна - наводи на помисао да би овај глумац био у стању да са подједнаком уверљивошћу одигра и Антигону!

Остале представе приказане у оквиру смотре – помало формалистички заиграна „А шта би са женом“ по Чеховљевим хуморескама, спектакуларно интонирана поставка Петефијевог „Витеза Јаноша“ (за децу) и веома духовита, певачки врхунска „Шарена лажа или тити тајна вела“ у режији Шандора Ласла – премда различите у дOMETИМА и мери инвентивности, потврђују да је овде реч о позоришту које је доказало како има шта да понуди у нашем постојећем уметничком окружењу, али које, такође, очигледно има перспективу и потенцијале за даљи развој. Пожелимо им, зато, успешну и узбудљиву пловидбу, Тисом и свим осталим позоришним рекама. ■

„мањинској“. И друго, у којој мери је то једноставно – да не кажемо лако – када се постигне спој промишљеног уметничког концепта (репертоар и избор редитеља), амбициозне и трагајуће склоне глумачке и уопште уметничке екипе, пожртвовања при коришћењу скромних средстава, и, наравно, умећа да се пробуди и одржи (очигледно постојећи) интерес публике.

Да почнемо од трећег међу набројаним елементима: не сећам се да сам скоро (ако и уопште) доживео ситуацију у којој чланови ансамбла (који је, иначе, већ пре пар година добио статус професионалног) мењају сами компликовану сценографију између двају представа – играјући притом у обема! А понудили су нам сенћански позоришни ствараоци програм којег одликује тематска и проблемска (на нивоу текстуалног предлошка или оквира), али и стилска и жанровска (на нивоу извођења) разноврсност. Што се тиче димензије иновативности, његов радикалнији „пол“

БАЛКАНСКА СМОТРА МЛАДИХ СТРИП АУТОРА, 28-30. ЈУН, ЛЕСКОВАЦ

Најбољи у региону, најмасовнији на свету

Пише: Илија Бакић

Балканска смотра младих стрип аутора је најстарији стрип фестивал у региону (у коме се одржава чак 50 стрип фестивала); постоји од 1998. године и 2024. се одржава по 26. пут. И ове године програм је изузетно богат и атрактиван – готово 30 активности које ће се одвијати у просторијама Лесковачког културног центра, Народног музеја и Народне библиотеке „Радоје Домановић“. Фестивал је и ове године поставио рекорд у бројности са 3.121 учесником из 83 земље света са 6 континената. Балканска смотра је претходни рекорд у бројности излагача поставила 2022. године са 3.046 учесника из 82 државе, што је потврдио и један од најуваженијих светских експерата за девету уметност и аутора књиге „1001 стрип који морате прочитати пре смрти“, Пол Гравет.

Уз помоћ Града Лесковца и Министарства културе Србије, који су ове године подржали манифестацију, на фестивалу се одржава пет интернационалних изложби. У Лесковачком културном центру од ове године креће циклус изложби „Balkan's Best“ (Најбоље са Балкана), у којем се представља стваралаштво неких од најбољих стрип аутора са ових простора. Ове године Балканска смотра има част да угости прослављене српске интернационалце Бојана Ковачевића из Инђије и Владимира Крстића Лазија из Ниша, чиме се промовишу вредности нашег региона, а део је ширег спектра овогodiшњих изложби које враћају фокус на овај део Европе. У Народној библиотеци „Радоје Домановић“ премијерно Смотра угушћава стрип Вишеградске четворке, коју чине

Пољска, Словачка, Мађарска и Чешка, као и изложбу „15 година година Вековника“ о серијалу који су организатори македонског фестивала „Стрип Трип“ прогласили за „балкански феномен“; сама изложба је до сада чак 13 пута у претходне две године постављана у Босни и Херцеговини, Бугарској, Србији и Румунији. Балканска смотра се увек бавила изградњом мостова међу нацијама и културним сценама; зато су организатори фестивал посебно поносни што се на Балканској смотри младих стрип аутора по први пут представља стрип Албаније ван албанских граница изложбом „Историја албанске графичке новеле“ – у питању је поставка коју чини близу 100 стрип аутора из Албаније.

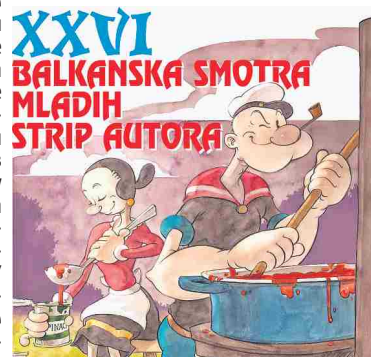
У оквиру Међународне стрип-конференције која се одржава у оквиру Балканске смотре, представитиће се стрип сцене Финске, Мађарске, Чешке, Турске, Хрватске, Македоније, Словеније, Бугарске, Црне Горе, Румуније, Босне и Херцеговине, Албаније, Грчке и Србије. Фестивал наставља да се бави стрип-стваралаштвом ауторки кроз округли сто „Положај стрип-ауторки у балканском стрипу“ на коме ће учествовати ауторке из Србије, Словеније, Турске, Македоније, Хрватске и Бугарске. Смотри ће присуствовати 70 гостију, углавном стрип-аутора, са Балкана, из Европе и, чак, из Вијетнама. Међу светски познатим гостима су хрватски аутор Сјепан Ше-

јић, познат по раду на Бетмену и свом стрипу Санстоун, румунски интернационалац Флавиу Поп који се такође окушао на Бетмену, један од најпознатијих чешких стрип теоретичара др Павел Пилх, председник секције за стрип при Савезу ликовних стваралаца Бугарске Петар Станимиров, словеначка стрип теоретичарка Пиа Николич, један од најпопуларнијих грчких стрип аутора Ставрос Киоутсоикис, еминентни познавалац албанског стрипа др Шпенд Бенгу, једна од централних личности савременог турског стрипа Деврим Кунтер, наш прослављени интернационалац који црта Супермена и Споуна Мирко Чолак, двојица од најпознатијих српских стрип цртача старије генерације Владимир Крстић Лази и Бојан Ковачевић, као и многи други...

Уз награде младим ауторима са простора Балкана, Смотра додељује и најстарију награду за допринос српском стрипу у земљи под називом „Никола Митровић Кокан“, чији су овогodiшњи добитници Бојан Ковачевић из Инђије и Владимир Крстић Лази из Ниша. Интернационалну награду „Миодраг Величковић Мивел“ за сатиричан стрип ове године осваја Димитрис Каменис из Грчке. Награду „Пријатељ стрипа“, која се даје особи која се не бави активно стрипом али исти помаже, радноправно добијају новинарке Пиа Николич из Словеније и Марина Мир-

ковић из Врбаса. Од прошле године, Брашов из Румуније и Софија из Бугарске додељују своје награде на Балканској смотри, а од ове године им се наградом придружује и Херцег Нови из Црне Горе. Чланови жирија за поменуте награде су еминентна имена девете уметности из Турске, Македоније, Хрватске, Румуније, Босне и Херцеговине, Србије и Бугарске, а све напред наведено можда и најбоље сведочи о томе зашто се ван Србије о Лесковцу све чешће говори као о престоници стрипа Балкана...

Спиритус мовенс, творац и организатор фестивала Марко Стојановић, сабирајући овогodiшње фестивалске утиске и полако кујуће планове за следећу годину, констатује: „Кажу да је најтеже трајати, али у тридесетој години Лесковачке школе стрипа 'Никола Митровић Кокан', на чијем се челу отприлике толико и налазим, могу да кажем да из мог искуства то и није тачно – односно, да је то само део истине. Најтеже је (и)страјати на путу сталног напретка – старити, да, али и расти. Кад немаш конкуренцију, као што је ми документовано немамо, остаје ти да се такмичиш сам са собом, што и радимо – из фестивала у фестивал, више не ни из године у годину већ из деценије у деценију, увек постављајући себи нове изазове и такође увек одговарајући на њих. Најтеже је увек бити бољи – али не од других, већ од себе.“ ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Потез пером
изгубљене приче
Тери Прачет
(Лагуна, 2024)

„Потез пером“ је збирка изгубљених и постхумно поновно сакупљених прича чувеног Терија Прачета, популарног оца „Дисксвета“. Приповетке су објављиване у часописима током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, и многе од њих су потписане под псеудонимом, што је још више отежало њихов каснији проналазак с обзиром да их је Прачет, по речима свог агента „сакрио, а потом плански потпуно заборавио на њих“. Али није било потребе заборављати, а још мање сакривати – у питању је двадесетак духовитих прича у којима Прачет с уобичајеном лакоћом приповеда о чудним заплетама, са препознатљивом мешавином подсмеха и љубави према својим јунацима.

Вероватно се легије фанова „Дисксвета“ никад не би сложили, али читајући ове приче раног Прачета, чини се да је штета што је везао свој скоро целокупни опус за један универзум. Колико год луцидни били наративи „Дисксвета“, и колико год мајсторски писани, после превише прочитаних редова, ипак се чини да постају мало манирстички, и ограничени. Коначно, управо тамо где му је имажинација би-

Реч критике

ла сасвим ослобођена од све окошталијих оквира „Дисксвета“, Прачет се остварује највише – као у „Каминацима“ који се показују скоро па генијални у врцавој игри извртања наших цивилизацијских конвенција и истина које узимамо здраво за готово.

Поновно откривени текстови раног Прачета у „Потезу пером“ откривају потенцијал који можда никада до краја није испуњен у пуној слободи разиграности – овде његова машта лута најразличитијим откаченим темама – од баштенских патуљача који организују бизнис са туристима код ужасног власника баште, преко времепловног експреса који сваки дан пролази преко исте плаже у Блекберију, до коња који без неког нарочитог разлога почиње да говори. Многе од прича смештене су у измишљеним енглеским грађи Блекбери у ком се стално дешавају тако чудне ствари да су грађани већ углавном и навикли, и који са својим ситним и откаченим људским причама помало подсећа на више фантазијску верзију Сингероовог откаченог Хелма, или Штајнбекове бескрајно шармантне Улице сардина.

Настасја Писарев

Цитат

Свашта чудно се дешава у Блекберију. Можда због климе или због земљишта, али у Блекберију стање никад није баш уобичајено. Узмимо, рецимо, оно што се десило с коњем по имену Цоно.

Власник му је био Рон Ласица, последњи препродавач старудија у Блекберију. Једног јутра – а било је баш лепо време и крупно црвено сунце се успињало кроз измаглицу над већницом и тако то – Рон је отишао до штале да нахрани Цона.

Баш док је намештао зобницу, један пригушен глас рече: „Лепо јутро.“